HALK BİLGİSİ HABERLERİ

Istanbul - Eminönü Halkevi Dil ve Edebiyat şubesi tarafından çıkarılır aylık folklor mecmuası

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 10 **Birinciteşrin 1941** **Sayı: 120**

İSPARTAMIZ VE İSPARTALILARIMIZ

İsparta, İsparta vilâyetinin merkezi ve tarihî ve bediî bir çok güzellikleri içinde toplamış eski bir Türk kasabasıdır. Eski ve yeni bir çok coğrafyacılar İspartanın güzelliğinden bahsedip dururlar. Anadolunun kuzey batısında ve göller bölgesinin hemen hemen merkezinde bulunan bu memleket bugün baştan başa yeşillikler, güller, bağlar ve bahçeler içindedir.

Toros silsilelerinden Davras ve Hisar dağı kasabanın üzerinde bütün azametile yükselir.

İsparta, dağ, dere, göl, yeşillik, kaynak, çeşme, pınar, mesire gibi tabiatın bütün güzelliklerini içinde toplamıştır.

İsparta diyince halı ve halıcılığı hatırlamamak mümkün olamaz. Burada Türk kızları halılarına gönüllerinden kopan bütün incelikleri, bütün sanat maharetlerini aksettirirler.

İspartanın ayazma, Minasın, gölcük, Ahıpınarı, Ihlamur altı, Bezirgân pınarı, Talas çeşmesi gibi mesirelerinde yaz günleri derin bir zevk duyulur ve burada tatlı saatler geçirilir.

İspartalılarda Türklüğe has olan iyi, güzel her şey, her haslet vardır. Halkı misafirperver, garip dost, vefakâr, samimî, mert ve dürüst insanlardır. Büyüklerini sayar, küçüklerini korur, düşkünlerini düşünür, millete, devlete ve hükûmete karşı olan vazifelerini kendiliğinden yapar.

Halk kanaatkârdır; çalışkan, becerikli ve açık gözdür. Bu itibarla İspartada dilenen ne tek bir insan, ne de Türk ırkından başka bir yabancı görülemez. Çalışmasını bilen İspartalı yaşamasını, eğlenmesini, gezmesini de bilir. Çocuklarının ve ailesinin istikbalini, milletinin büyüklüğünü her arzunun üstünde tutar ve düşünür.

İspartada ve İspartalılarda Türklüğün asîl an'anelerine rastlanır. Halk arasında yaşıyan bir çok âdet, an'ane ve hareketlerde Türklüğümüzün eski örneklerini görmek kabildir.

İspartanın Hükûmet Meydanı ve Ulu Cami

İsparta türkülerinde kahramanlık, aşk ve insanı ölüme kadar sürükleyen heyecan, vefa ve özlem duyguları sezilir.

İspartada Pazar

Yemeklerinde sadelik, evlerinde sadelik ve temizlik, işlerinde doğruluk ve sağlamlık, alış verişlerinde intizam ve namuskârlık göze çarpar.

Ninnileri, dilekleri, manileri arzularının ifadesidir. İtikatları, inanları,

ilençleri, yalvarışları insanî ve müsamahakâranedir.

İspartada bir çok sanatlar mazinin birer hatırası, sanat hayatımızın son birer ışığı gibidir. Yemenicilik, dabbağlık, mutaflık, biçakçılık, semercilik, bakırcılık, demircilikte bunun izlerini görmek kabildir.

Ispartalıları birer karıncaya benzetmek hiç de hata olmaz. Her aile kış azığını yaz ve güz mevsimlerinde —tam bir İspartalı ağzı gibi söyliyeyim— vakti gelinsire (gelince) hazırlar, pekmezinden bulguruna, tarhanasından turşusuna kadar her şeyini küpüne, çömleğine, torbasına kor, ayva, üzüm ve soğan hevenklerini kiler odasının tavanlarına asar, odununu, kömürünü kömürlüğüne yerleştirir, kışı emniyetle ve cesaretle bekler. Çünkü kış İspartada amansız ve şiddetli olur.

Eğirdirde Hamit Oğulları Camii

İsparta halkiyatı tam mânasile bir orijinaliteyi haizdir. İsparta ağzının en güzel hususiyetini her hafta Cumartesi günleri kurulan pazarlarda duymak kabildir. Halkın konuşuşunda, kadınların alış veriş için yaptıkları pazarlıkta halis, tatlı türkçe kelimeler işitilir, insan bu konuşmaları lezzetle dinler.

Isparta ve İspartalılarımız, Türk yurdunun her parçası, her şehir, her kasaba, her köy, her insanı hulâsa her varlığı gibi kahraman, asîl, vefakârdır.

İSPARTADA DOĞUM VE ÇOCUKLA İLİŞKİLİ ÂDETLER VE İNANMALAR

Bir evde çocuk dünyaya geldiği zaman, erkek ise biri yeşil, diğeri kırmızı renkte evin damına her taraftan görülecek surette iki bayrak asılır. Yeşil renktedi bayrak, çocuğun islâm olarak doğduğuna, kırmızı renkteki bayrak da, savaş eri olacağına işarettir. Doğan çocuk kız ise, evin damına yalnız kırmızı renkte bir bayrak asılır. Bu da çocuğun savaş eri erkek çocuklar doğuracağına delildir.

İspartada doğumdan haberdar olan yakınlar, tanıdıklar ve dostlar, do-

---

Muhit verimli, alımlı ve sevimlidir.

Yolunuz düşerse, fırsat veya imkân bulursanız İspartayı, bu güzel yurt parçasını bir defa olsun ziyaret ediniz.

İspartanın gülleri, kirazları, halıları kadar halkı, halkının açık kalpliği, yemekleri, mesireleri, türkü ve oyunları, havası, kevser gibi soğuk, saf ve temiz suları, mesire, bağ ve bahçeleri üzerinizde unutulmıyacak hatıralar ve izler bırakacağına emin olabilirsiniz. Eğer yolunuzu biraz uzatmak, memleketin biraz derinliğine girmek isterseniz Eğirdir gibi tarihî bir memleket, Eğirdir gölünü ve bu göldeki inci gibi emsalsiz iki adayı ve İspartanın şimalinde meyve memleketi Uluborluyu ve daha şimalde Yalvaç gibi bütün dünyanın tanıdığı eski Pisidya antiyohyasını ve bu yollarda emsalsiz çam ormanlarını, gizli soğuk su kaynaklarını, çadır kurmuş yörükleri, tepeleri her zaman bembeyaz dağları, zümrüt gibi ovaları, gürbüz ve yerli kıyafetlerile gezen köy delikanlılarile, köylü kızlarını görürsünüz.

İsparta ruha şifa, kalbe safa veren gönüle vefa akıtan, sevgi aşılayan bir muhittir. İspartanın tarif ve vasfa gelmiyen daha nice nice güzellikleri, hususiyetleri vardır.

Nereden binerseniz bininiz atladığınız tren sizi doğru İspartanın içine kadar götürür, hem İstiklâl savaşında ün almış Afyon, Tınaztepe, Kocatepe gibi yerlerden geçirmek şartile...

Eğer burada bir iki eksik gedik gözünüze çarparsa sakın üzülmeyiniz, bunların da zamanla halledileceğine şüphe etmeyiniz.

Kusur bulmak isteyenler kadı kızında bile kusur bulurlar, fakat gülü sevenler dikenine katlanmalıdırlar.

Hikmet Türhan Dağlıoğlu

ğuran kadının evine çorba, paluze, börek ve tatlıdan ibaret hediyeler gönderirler ki buna «doğu» hediyesi derler. Çocuk doğduğu zaman evin damına bayrak asmak âdeti hemen bir asırdanberi kalkmışsa da, «doğu hediyesi» göndermek âdeti bugün de yaşamaktadır.

Doğan çocuk, doğumun üçüncü veya beşinci günü tuzdan çıkarılır. O gün doğan çocuğun ailesi toplanır, ebe çocuğu büyücek bir liğen içinde yıkar. Toplantıda hazır bulunanlar bu liğene para atarlar. Elbisesi giydirildikten sonra herkes kudretine göre, çocuğun takkesine, hırkasına, erkek ise yeşil, kız ise kırmızı kurdele ile altın bağlar. Malî kudreti müsait olmıyanlar, çocuk erkekse sırma işlemeli bir mendil, kız ise bir yazma yemeni verir. Liğene atılan paralar da ebenin olur. Çocuğun ailesi yemek yapar, toplantıda bulunanlar yemek yedikten sonra dağılırlar. Buna «tuz aşı derneği» derler.

«Tuz aşı derneği» nde bulunamıyan yakınlar ve tanıdıklar, hediyelerini bir sene içinde gönderir, yahut götürürler. Hediyelerini kendileri götüren yakın ve tanıdıklara çocuğun ailesi ayrıca yemek çıkarır. «Tuz aşı derneği» ne kadar ebe, geceli gündüzlü loğusanın yanında bulunur. Doğumun ilk yirmi dört saatinde çocuk ebenin nezareti altında emzirtilir. Çocuk anasının memesini almazsa kız ise, anası inci ve elmas, erkek ise babası altın verir. Anne annesi, yahut baba annesi de küçük yağ ve en büyük pekmez tavası hediye eder. Çocuğun midesi bu kalaylı tava gibi temiz ve bakır gibi hiç bir tesirle kıymetini kaybetmesin diye duada bulunur. O zaman çocuk memeyi alır.

Doğumun yedinci günü ailenin en ihtiyar erkeği abdest alarak öğle vaktinden başka bir zamanda ayakta kıbleye karşı durur ve çocuğu kucağına alarak yine kıbleye karşı sol kolu üzerine yatırır. Çocuğun sağ kulağına yüksek sesle ezan okur. Çocuğa ailenin ölmüşlerinden uzun ömürlü olanlar, iyi ve saadetle yaşıyanlar kimse, onlardan birinin ismini verir. Loğusanın daha evvel doğurduğu çocuklar yaşamamışsa, yeni doğan çocuğa Yaşar, Turgut, Durmuş, Dursun, Duran, Durak, Durdu gibi bir mahlas verilir. Sonra çocuğa isim veren aile ihtiyarı iki rekât namaz kılarak «ismin gibi müslüman ol, çok ve saadetli yaşa, ecelin geldiği vakit imanla göç, yokluk, yoksulluk görme, ilin kınayacağı, Allahın razı olmıyacağı şeyleri yapma» tarzında çocuğa dua eder.

Aileden mesut ömür geçirmiş kimseler bir kaç tane ise, çocuğa, ikisinin ismi birlikte verilir: Mehmet Ali, Hasan Hüseyin, Halil İbrahim gibi. İspartada Peygamberin ve halifelerinin isimleri mübarek bilindiğinden erkek çocuklara Mehmet, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin ve kız ço-

cuklara Emine, Fatma, Ayşe, Hatice, Havva, Zeynep, Saliha isimlerinin verilmesi tercih olunur. Bayramda, ramazanda, kadir gecesinde, recep ayında doğanlara erkek ise Bayram, Kadir, Ramazan, Recep, ve kız ise yalnız Kadriye mahlası verilir. Milletin kazandığı bir zafer sırasında doğmuş olanlara Muzaffer mahlası konulur. Talii parlak olsun diye çocuğuna Şemsettin, Necmettin, Süreyya, Pervin, Şemsinur mahlaslarını koyanlar da vardır. Kadınlarda Melek, Şadiye gibi mânası yüksek mahlas taşıyanlara da rastlanır. Doğmadan önce Mekke veya Medineye yahut diğer bir türbeye nezredilmiş olanlar olursa onlara Mekke, Medine, yahut nezredilmiş olduğu türbenin ismi verilir.

İspartada soyadı taşımak an'anesi ötedenberi mevcuttur. Böyle soyadı taşıyan ailelerden «Akgöbek zade» ler, «Ezan zade» ler İspartada iki şöhretli ailelerdir. İspartada soylar, cetlerin isimlerine ve mesleklerine nisbet edilerek Paşazade, Beyzade, Ağazade, Efendizade, Müftüzade, Hocazade, Demirci, Okçu, Kebeci, Bezci, Asdarcı, Ekmekçi, Yağcı zadeler tarzında, yahut geldikleri yerlere nisbetle İstanbullu, Aydınlı, İzmirli, Bursalı oğulları suretinde anılır.

«Köşe ile kısanın bastığı yerde ot bitmez, düğünde Fatmacığın adı mı olur, ak sade hiyle götürmez, zifti döğsen şeker olmaz, delikli boncuk yerde kalmaz, adı sanı belirsizin hayrı olmaz» gibi adlarla ilişikli ata sözleri kullanıldığı gibi, aslı bilinmeyenlere «Bulduk, Hüdaverdi» isimleri takıldığına da tesadüf edilir. İşi, gidişi yolunda ve meşru olmıyan kıyafeti ve şöhreti düzgün kimselere «hacı ama koltuğunda haçı var» yahut «yıldız akrep burcunda iken doğmuş» denilir. Uğursuz bir saatte doğduğu sanılanlara mübarek bir isim konulursa, huyunun ve talihinin değişeceğine inanılır. Eski ser asker İspartalı Hüseyin Avni Paşa bir rivayete göre eşref saatte doğmamış. Bunu göz önünde tutan köyünün hocası, talii değişsin diye kendisine «Hüseyin» ismini vermiş. Bu ismin tesiriledir ki, Hüseyin Avni Paşa, dünya saadet ve ikbalinin en yüksek derecesini ve uğradığı âkibet itibarile şehitlik mertebesini bulmuş.

İspartada, çocuk diş çıkaracağı sıralarda, ilk çıkan dişi kim görürse, o kimse bir gömlek yapıp çocuğa giydirir. Çocuğun ilk çıkan dişinin görüldüğü hafta içinde diğer dişleri kolay çıksın diye anası, ninesi ve yakınları «dirgit» yaparlar, bir sofra üzerinde çocuğun başına dökerler. Dökülen taneleri büyükçe çocuklar toplayıp yerler ve birazını da kuşların geleceği bir sahaya saçarlar. «Dirgit» buğday, nohut, börülce, pirinç, bakla, fasulye ve mercimekten ibaret yedi nevi mahsul sade suda kaynatılarak pişirilir. «Dir-

git» in etrafına Kuranı Kerim, hokka ve kalem, ayna, makas, tabanca, mekik ve her hangi bir sanata ait küçük bir âlet dizilir. Sofranın ortasına çocuk oturtulur, pişirilen dirgit kadınlar tarafından üçer, beşer, yedişer avuç başına dökülür. Bu sırada çocuk dirgitin etrafında dizili eşyadan en önce hangisini alırsa ileride o işle maişetini kazanacağı anlaşılır. Eğer çocuk Kuranı Kerimi alırsa, ilim ve fikir adamı, hokkayı alırsa memur, aynayı alırsa berber, makası alırsa terzi, tabancayı alırsa asker, mekiği alırsa çulha, mevcut sanat âletini alırsa sanatkâr olacağına hüküm verilir. Kızlariçin dirgitin etrafına dikiş ve yemek âletlerinden biri de konur.

Diş çıkaran çocuk sütten kesilmiş ve artık adam sırasına girmiş farzolunduğundan dirgit vesilesile anası, babası çocuğa bağ veya bahçe veya bir miktar para hediye eder. Çocuk büyüyünceye kadar bunlar, onun namına işletilir. Yalvaç kazasının bahçeleri geniş ve suyu bol olduğundan burada çocuk için elli, yüz veya daha fazla kavak ağacı dikerler. Çocuk yirmi yaşına girinceye kadar bunlar büyür ve kıymetlenir. Bunların bedelini çocuk sermaye, yahut evlenme karşılığı yapar. Bazı köylerde çocuğuna tarla bağışlayan ve şehirde bankaya para koyanlar da bulunur.

Çocuk yürümeğe heveslendiği zaman Cumartesi veya Çarşamba günü eskiden «Ayak dedesi» denilen türbenin etrafında yedi defa dolaştırılır ve bu, üç defa tekrar edilirdi. Üçüncü ve son dolaşmada türbeye bir kaç mum hediye edilir ve kurban kesilerek fakirlere dağıtılırdı.

Yeni doğan çocuk inci, altın ve bakır tava verildiği halde anasının memesini yine almazsa Barla nahiyesinin Bedre köyünde bir dağ eteğindeki mağara içinde bir çift meme şeklindeki taştan damlayan sudan bir miktar getirip çocuğa içirilir. Buna «Meryem ana memesi» derler.

Çocuk sıska ve cılız olursa Eğirdir gölündeki adada gömülü şeyh Muslihiddinin türbesinde bulunan yerli keten ipliğinden örülmüş gömlek, çocuk gölde yıkandıktan sonra giydirilir ve sıskalıktan kurtulmuş sayılırdı. Bu gömleği eski vâlilerden Azmi bey Konyada maarif müdürü iken devir esnasında görmüş ve alıp götürmüştür. Sıska çocukları İspartada Abdülkadir türbesinin önündeki delik taştan «al çürüğü, ver sağı» diyerek, gün aşırı üç, beş, yahut yedi defa geçirmek ve dönerken yolda tesadüf edilen yedi fakire sadaka vermek âdeti de vardır. Fakat gerek «Ayak dedesi» türbesinin etrafında dolaştırmak, gerek Eğirdir gölünde yıkamak ve gerekse delik taştan geçirmek âdetleri şimdi unutulmuş gibidir.

M. Halit Bayrı

Halk hekimliği ve ruhî tedavî şekillerinden:

AYŞE ABANIN TUTMASI

Ayşe Aba (abla) Yalvacın Pazar aşağı mahallesinden, 80 yaşlarında olup şimdi Bursada Hususî idare muakkibi olan oğlu Bay Hasan Gemenin yanında oturmaktadır. Geçen sene Bursada oturmakta olduğumuz eve, bir hemşerimiz sıfatile misafir gelmişti. Refikam Zehra Kum biraz rahatsızdı. Hoş beşten sonra:

— Kızım, senin hastalığına heyif ettim, gel seni bir **tutayım** [1], inşallah bir şeyciğin kalmaz.

Diyerek refikamın önüne oturdu ve bir bıçak istedi; bıçağı eline aldı [2] şu **irvasa** [3] yı kendine has bir ciddiyet ve yüksek sesle söylemeğe başladı:

İrvasa:

Bismillahirrahmanirrahim. El benim elim değil Culla karının [4] eli. Erenler evliyalar deyi dutarın. Ak gözden, gök gözden, kötü gözden, siyah gözden, çakır gözden, içerden, dişardan, ardından, önünden söylemişler deyi dutarın. Nazara dutarın, ilancığa dutarın. Ak şişe, kızıl yele, çengi yeline [5] dutarın. Bismillâhirrahmanirrahim. Gelmiş geçmiş çıkmış gitmiş olsun.

Diyerek elindeki bıçağı tutulan hastanın başına, arkasına, omuzlarına koya koya bütün gövdesinde gezdirdikten sonra elinden hiddetle yere atar. Hastanın sırtını, başını, şakaklarını iki elleriyle sıkar ve masajlar. Hastanın kollarını önden çaprazlıyarak ayağa kalkar ve hastanın arkasına geçerek bir dizini hastanın beline dayar ve ellerinden tutarak belini ve kollarını tazyik ile kütletir. Böylece bu tutma irvasası bitmiş olur.

Ayşe Aba bu **tutma elini,** yani bu şekil tedavi salâhiyetini henüz otuz,

---

[1] Hastayı elleriyle tutup onu cin, peri vesair emrazdan kurtarmak.

[2] Ağrı ve sancıları kesmek için ırvasacı eline bıçak, nazarı gidermek için 99 luk tesbih, havale cinleri gidermek için eline 4 tahta kaşık alır ve bir kalaylı kabın içine su kor, kaşıkları suya batırır, çıkarır, etrafa suyunu serper ve okuduktan sonra kaşıkları evin dört yanına fırlatır atar.

[3] Irvasa: Halk itikadına ait bu kabîl telkin ve tedavi usullerine verilen bir addır. Etilerde de mevcut olduğu anlaşılan bu harekete Adanada (Uğrasa) adı verilmektedir.

[4] Culla karı: Eli veren kadının adı.

[5] Akşiş: Gelincik ve albasma denilen, yüzü, gözü kabartan bir hastalık, Çengi Yeli: Karın ve bacak şişlikleri, belki albümin hastalığı.

KUNDAKÇI OĞLUNA AİT İSPARTADA YAŞIYAN BAZI HATIRALAR

Amcam Ali Rıza, ölümünden evvel, ailemize ait bıraktığı notlara dedesinin dedesile başlıyor. Adı: Kundakçı oğlu Hacı Osman ağadır. 1115 te İspartada doğmuş ve 1213 te yine İspartada ölmüştür. Notlardan Hacı Osman ağanın ayakkabı dikiciliğiyle meşgul mütevazı ve dürüst bir işçi olduğunu öğreniyoruz. Onun çocuklarının kimler olduğunu ve bunların yaşayış tarzlarile müteakip nesilleri notlarda tesbit edilebilmiştir.

Kundakçı oğlu Hacı Osman ağanın üç çocuğundan en büyüğünün adı Mustafadır. Bu da benim dedemin dedesi oluyor. İspartada yüz yıldanberi ağızdan ağıza nakledilen bir çok menkıbeler de ona aittir. Bu menkıbeler bir iş ve hayat adamının ogünkü telâkkilere göre ileri sayılan ve böylece bugüne intikal eden bazı hareket ve sözlerinden ibarettir. Bunların âmme işlerine bir taallûku olmadığından umumî tarihi aydınlatmaz ise de devrinin ruh haletini bildirdiğinden halkiyat ile meşgul bir dergi için belki faydalı bir malzeme olabilir. Ancak bu düşünce ile naklediyoruz.

Kundakçı oğlu Mustafa ağa İspartada 1193 te doğmuş, yine orada 1278 de ölmüştür. Yirmi yaşına kadar baba yanında dikicilik yapan Mustafa ağa, onun ölümünden sonra daha beş yıl kendi başına çalışıyor, arttırabildiği para ile Hicaza gitmek istiyor. Ancak bu sırada 1225 Türk Rus harbi çıktığından buna gönüllü olarak iştirâk ediyor. İki sene sonra İspartaya dönüyor. Evvelce niyet ettiği hacci yapıyor ve evleniyor

Hacı Mustafa ağa, tasarrufa çok riayet eden ve çok çalışan bir adam olduğundan nihayet ayakkabı dikiciliğinden arttırdığı para ile ticarete başlıyor. O, bir zaman sonra İspartanın en çok çeşitli ve en büyük sermayeli tüc-

---

kırk yaşlarında iken Yalvaçta komşusu olup o zaman 75 yaşlarında bulunan **Culla karı** adlı bir el sahibinden almıştır. O da kimbilir hangi ihtiyardan bu eli almıştı. Malûm olduğu veçhile Türklerde bu el verme —tarikatlarda da olduğu gibi— bir nevi icazet ve inabedir. El alanlar bu suretle bir **Ocak** teşkil etmiş olurlar. Ayşe Aba aynı zamanda kurşun döker. Kurşun dökmeden önce de yukarıda yazdığım İrvasa'yı söyler. Bu şekli tedavi bir nevi ruhî telkini ve tatmini tazammun ettiği cihetle marîzler üzerinde fevkalâde iyi tesirler yaptığı görülmüştür.

Naci Kum

carıdır. Onun dükkânında ne aransa bulunur, yok, yoktur. Bunu ifade eden bir menkıbe şudur:

Hacı Mustafa ağanın arkadaşları, bir latife olarak, onun dükkânında bulunmıyacak bir şeyi aratmak, ve her çeşidinin tamam olduğu iddiasını tatlı bir oyunla çürütmek isterler. Gönderdikleri bir çocuk Hacı Mustafa ağadan şu kadar akçalık «şeytan sidiği» ister. İddialı aktar, müşterinin elindeki kabı ve parayı alarak biraz sonra gelmesini söyler. Bu sırada Hacı ağanın çocuğu dükkânının arkasındaki yarı karanlıkta bazı malları yerleştirmekle meşguldür. Babasının emrile çocuk bırakılan kaba işer. Müşteri gelir ve verilir. Alıcı az çok maksadı bildiğinden:

— Hacı ağa, bu nasıl şeytan sidiği?..

Der. Tüccar gayet kat'î, fakat şen bir tavırla şu cevabı verir:

— Bizim şeytanın taze sidiğidir. O parası bol adamlara söyle, burada şeytanın daha neleri var.

İspartanın en yakın ticaret merkezi İzmirdir. Tüccarlar oraya senede bir katırlarla kafile halinde gider, yine topluca dönerler. Hacı Mustafa ağanın da iştirâk ettiği bu seyahatlere ait bir iki hikâye amcamın notlarında vardır. Bunları ben çocukluğumda diğer aile erkânından ve bazı yaşlılardan işittim.

İncir sapları;

İzmirle İsparta arasındaki mesafeyi katırlarla aşmak bile hayli zaman istiyor. Tüccar kendisini ve bir de çok kıymetli eşyasını katırlara yükleyebiliyor, ehemmiyetsiz ağır mallar deve kafilelerile taşınıyor. O devirde atlı araba yoktur.

Hacı Mustafa ağa bulunduğu kafile ile İzmirden Aydına dönüşte hayli kuru incir alıyor. Bunlar develerle İspartaya nakledilecektir. Deveciler bulunuyor, pazarlıklar yapılıyor, incirler kafileden sonra yola çıkacak ve bir zaman sonra İspartaya gelecek. Ancak Hacı Mustafa ağa devecilere şunu söylüyor:

— Başkasının malına dokunmak günahtır, hele size bu emanet edilmiş olursa. Ancak yükleyeceğiniz incirlerden nefsinizi yenemiyerek bir miktarını yemeğe karar verirseniz saplarını saklayıp bana getiriniz onlarla ilâç yapacağım.

Hacı Mustafa ağa İspartaya döndükten epey sonra deve kafilesi de kasabaya gelir. Deveciler Hacı Mustafa ağayı bulurlar. Tüccar, dükkân komşularından bir kaç kişinin önünde devecilerle şu konuşmayı yapar:

— Size Aydından ayrılırken bir nasihatta bulunmuş, nihayet dayanamıyarak yiyeceğiniz incirlerin saplarını getirmenizi söylemiştim.

— Evet, sapları getirdik. Burada.

Hacı ağa bu konuşmayı dinleyen komşularından şunu sorar:

— Bu adamlar benim kendilerini menetmeme rağmen yaptıkları işten suçlu sayılırlar mı?

Komşular incirlerin tazminine hükmederler, saplar sayılır, o kadar incir tartılarak parası devecilerden kesilir.

Katıra torbanın ödettirilmesi;

Kafile ile İzmire gidiş, gelişlerde bazan kırlarda gecelemek vardır. Yolcular nöbetleşe uyurken katırlar da uzun urganlarla ve mesafelice kazıklara veya ağaçlara bağlanır. Hayvanlara torba takıldığından birbirinden uzak ve sakin yemlerini yerler, şafakla başlıyacak olan yolculuğa hazır olurlar.

Hacı Mustafa ağanın katırı huysuzdur. Diğer hayvanlardan uzak bağlandığından geceleri haşarılık yapamazsa da sık sık başından torbayı atar ve ipinden kurtulmak ister.

Bir gün katır torbayı o kadar uzak mesafeye atmıştır ki kafile harekete hazır olduğundan, geriye de kalınamıyacağından Hacı Mustafa ağa torbayı arayamıyarak yolculara iltihak eder. Onun, İspartaya dönülünce adamlarına verdiği ilk emir şudur:

— Bu katıra her günkü arpasını yolda attığı torbayı ödeyinceye kadar birer avuç eksik veriniz.

Bu hâdiseden İspartada hâlâ kullanılan bir tabir çıkmıştır:

«Kundakçı oğlunun katıra torbayı ödettiği gibi». Halk bunu her zararın bir cezası olacağı fikrini ifade için söyler. Hayvan bile haşarılığının müczatını çeker demek isterler.

Amcam bu hikâyeyi naklettikten sonra şunları ilâve ediyor:

Hacı Mustafa ağa üç defa evlenmiş ve sekiz çocuğu olmuştur, kendisi kardeşlerinin de en büyüğü olduğundan hayatının son yıllarında oldukça kalabalık bir ailenin reisi halinde kalmıştır. Hacı Mustafa ağa bu aile reisliğini, aile efradının her birinin hayatını tanzim ve aralarındaki ihtilâflara müdahale ederek faal bir tarzda yapmıştır. Mütevazı bir işçi iken sermayeli bir tüccar oluşundaki sırrı kendinden olanlara anlatmak, sözlerile, hareketlerile onlara nümune olmak isterdi. Katıra torbayı ödeterek muhitindekilere bir ders vermek istemiş olacaktır.

Kundakçı oğullarından
Kemal Turan

GEÇMİŞ ZAMANLARDA İSPARTADA HALKIN İNANDIĞI BAZI HURAFELER

Geri kalmış milletlerin bazı an'ane ve âdetlere din perdesi altında inanarak körükörüne bağlandıkları malûmdur. Her memlekette olduğu gibi İspartada da bu çeşit an'ane ve âdetlere rastlanmaktadır.

Piri efendi evi;

Burası bir kaç odadan ibaret bir ev veya bir bimarhanedir. Burada bir yeşil direk, bir zincir, bir hırka bulunur. Delirenler veya sinirleri bozulanlar buraya getirilir, yeşil direk kucaklattırılır, bir çeşit ottan yapılan bir müshil hastalara içirtilir, zincir boynuna takılır, bu şekilde hastalar tedavi edilirmiş. Bu bimarhane vaktiyle İspartada Poyraz mahallesindeki mezarda medfun iken kemikleri asrî mezarlığa kaldırılan (Piri Muhammed Halife) namında bir zat tarafından tesis edilmiştir. Son zamanlara kadar kabri halk tarafından ziyaret edilen bu zatın (960) tarihinde vefat ettiği kabrinde mevcut kitabeden anlaşılmaktadır [1]. Bu bimarhane son zamanlara kadar faaliyetine devam etmişse de elyevm harap olmuş ve yerinde hiçbir eser kalmamıştır.

Deliklitaş;

Bu taş Hesar efendi mahallesinde (üyü) tekyesi karşısında (üyü pınarı) önünde takriben yarım metre kutrunda halka şeklinde yere dik olarak konmuştur. Halk bu taşa fevkalâde bir kudret etfetmektedir. Hasta ve cılız çocuklar Cumartesi veya Perşembe günleri gün doğmadan evvel kadınlar tarafından buraya getirilir, birinin elinde hasta çocuk bulunan iki kadın karşılıklı olarak dururlar, (al çürüğü, ver sağı) diye çocuğu üç veya yedi defa elden ele taşın deliğinden geçirerek birbirine verip alırlar, evlerine arkalarına bakmadan dönerlermiş.

Hasta çocuklar bu suretle iyi olur ve zayıf çocuklar da semizlermiş. Bu taşa atfedilen keramet o civardaki tekyede yatan (Hoca Abdülkadir Geylânî) ye nisbet edilmektedir. Bu zat (Şekayik) e göre Hicrî (916) tarihlerinden evvel yaşamıştır [2].

Sıtma dedesi;

Piri efendi evi civarında bir evde medfun bulunan ve Piri efendi mü-

---

[1] İsparta tarihi.

[2] İsparta tarihi.

İSPARTADA HALK İNANMALARI

Boyla; değirmenin oluğundan aşağıya (duş taneleri gibi) dökülen suların aktığı yere denir. Eski adamlar vücudunun bir yerinde ağrısı, sızısı, yarası, beresi olmadan hastalanan adamlara yani âsap bozuklukları gibi muvazenesizliklere (şimdi nevrasteni, isterik) cin çarpığı derlerdi. Bu gibi insanları (o zaman duş tertibatı malûm olmadığından) böyle değirmen boylalarına götürür, soyar, boyladan sukut eden suların altında duş yaptırır, tedavisine bakarlardı. Değirmen oluklarının taşırdığı yüksekten düşen bu suların altında kamçılanmış gibi kıpkırmızı kesilen vücut oğulur, kurutulur, giydirilir, yürütülür, getirilir. Bu suretle hem adalî hareketlere ve hem de sinirlere muvazene, kuvvet, faaliyet bahşedilmiş olurdu. İşte boyla budur.

Cin çarpığı olunca mutlaka boyla bunu geçirir defeder diye bir de ruhî kanaatin bu maddî tedaviye inzimam etmesi hüsnü tesiri iki kat tesri ederdi.

---

ritlerinden olduğu rivayet edilen ve (Kara Sofu) veya (Kara Kadı) adıyla anıldığı söylenen bir türbe daha varmış. Bu adam sağlığında sıtmaya tutulanları söğüt yaprakları içinde yatırarak terletir ve söğüt yaprak ve kabuklarını kaynatarak içirirmiş, sıtmalının hastalığı iyi olurmuş. (965) veya (970) seneleri sırasında vefat ettiği [3] söylenen bu zatın kabri üzerinde sıtmalılar yatırılmak suretile tedavi edilirmiş. Tekye ve türbelerin kaldırılması sırasında bunun da türbesi kaldırılmış, tabiî olarak bunun tedavi usulü de bununla beraber yok olmuştur.

Sarılık dedesi;

Halk arasında sarılık hastalığının tedavisi dil altından veya burun üstünden keserek kanatmak suretile yapıldığı malûmdur. Bu usulü koyan (Teberdar Muhammet Dede) dir. Bu zat (1032) tarihlerinde yaşamıştır [4]. Vefatından sonra da bunun türbedarları bu tedavi usulünü zamanımıza kadar tatbika devam etmişlerdir. Epeyce zaman evvel bu türbe kaldırılarak mektep haline konmuştur. Bugün burada ne türbe, ne de sarılık tedavisi yapan kimse vardır.

Ali Rıza Uysal

---

[3] İsparta tarihi.

[4] İsparta tarihi.

Kuduz köpek: İspartanın Sav köyünde karlı Tavras dağının eteğindeki Sinap suyu vardır. Bu su, İspartanın en soğuk ve demir emlâhiyle meşbu, hamıziyeti çok bir suyudur. Aynı zamanda suyun terkibinde muhtelif ve mukavvi emlâhı madeniyesi de vardır. Kuduzun ısırdığı adamların derhal oraya götürülmesi sebebi şiddetli bir soğuk suyun banyosu ile kanda ve âsapta aksülameller husule getirerek iyi olacaksa hastanın kanında kuduz mikroplarını mahvedebilecek kadar grizî kudret ve zehirleri panzehire istihale ettirebilecek kadar ifrazat hususiyeti varsa kurtulsun, yoksa soğuk banyonun tesiri seriiyle hasta kudurmadan yani mikroplar kanında üremeden vaktiyle ve birden ölsün de evinde başkalarına sirayete meydan kalmasın diye zarurî bir tedbir olarak tatbik edilirdi.

Bahtıyar çömleği: Şimdiki kâğıtlı şekerlerdeki talih oyununun aynıdır. Hale ve sâle göre muhtelif tekerlemeler çömleğin içinden kimin bahtına ne çıkarsa, çömleğin başında bulunan amatör kadın o şahsa göre latifealûd tekerlemeli sözlerle huzzarı gülüştürür. Şimdiki müsamerelerin tombalası ne ise eski kadın cemiyetlerinin de hediyesi masrafsız kuru lâf olmak üzere bu idi.

Dirnit: Mahalle kadınları yaşlı bir dul kadının evinde Cumaları yahut Perşembeleri birleşirler, cemiyet olurlar, orada ilâhiler, na'tlar, şarkılar, Muhammediye ve Ahmediyeden şiirler okurlar; hangisinin sesi güzelse o okur ve diğerleri dinler, zemime, nem'me cemiyetlerinde olmamak için böyle hayırlı şeyler okumak ve dinlemekle vakit geçirirler. Burada ev sahibi pahalı bir şeyler ikram edemez. Avrupa metaına paralar verip çukula'a mukulata tevzi olunmaz. Ne yapsın, tarlasından çıkan buğdayların kalbur altına gelen ufakları vardır —buğdayla çavdarın arası— onu suda pişirir, içine tuz atar, nohut vesair yağlı ve mugaddî bir şeyler de ilâve eder, leziz bir kavurma olur, onu bir tepsiye kor ve yanına bahçesinden gelen cevizi de ilâve ederek misafirlerine ikram eder. Lezzetli, hoş ve aynı zamanda tok tutucu, mugaddî ve mukavvi bir gıda olur. Erkeklerin helva sohbetine mukabil kadınların da böyle bir dirnit sohbetleri vardır.

Yağmur duası: İspartada da yapılır. Her yerde olduğu gibi. Fakat övle ölü kafasına yazmak vesaire yoktur. Âbai şeriat, halkı camie toplar; yani yağmurdan sıkıntı ve galâ başladığında halkı yeisten ve bunun doğuracağı ihtikâr salgınlarından korumak için bir tesellî hareketi yaparlar. Camide herkese tesbih makamında birer torba çakıl verilir. Bunlar sayı için tesbih makamındadır. Her fert meselâ yüz tane takdisi din ve Peygamberi mutazammın

ve merhameti ilâhiye istidasından ibaret duaları, salâvatı şerifeyi okurlar. Bitirildikten sonra tekbir seslerile İspartanın Sakivarva suyunun taksim merkezi makamındaki Hüseyin baş değirmenine kadar giderler. Orada genç ve zinde talebeden veya esnaftan bir ikisini, değirmenin taşından köpürüp çıkan suyun biriktiği geniş havuzumsu yere atarlar. O zevat ıslanır, herkes gülüşür ve onların çıkıp da üzerlerinden suların akıp damladığı seyredilirken umum bir ağızdan tekbirler alırlar. Bir gulgule semayı doldurur. Alelekser bu merasim ayın nihayetlerinde, burcu semanın tebeddül ettiği ve elektrikiyeti cevviyenin semadan yere ağırlık döktüğü, yani yağmurun yaklaşmasına tabiatın alâmetleri belirttiği sıralarda olur ki alelekser dönüşte yağmur âsarı tebarüz ve nihayet tahakkuk eder. Bunun mahiyeti halkı ümitlendirmek, teselli etmek, yeisten korumak, ihtikâra, ihtirasa meydan bırakmamak gibi ruhî bir tevessülden başka bir şey değildir.

Hattâ burada kırk sene evveline kadar bir de kış merasimi vardı. Zemheri ile Hamsin arasında altı altı arası dedikleri soğuğun keskinleştiği semada burçların değişmesinden mütevellit bir şiddet devri vardır. Bu sırada alelekser külliyetli kar yağar, don tutar, çarşıya bir yerden bir şey gelmez, insanlar yataklarından çıkamaz, hayvanat telef olur, her şey buz tutar ve bozar. Bu zamanda fıkara yiyecek, giyecek, yakacak nereden bulsun. Bahusus dullar, yetimler ne yapsın. İncimat ile ölümler baş gösterecek hal olur.

İşte o zaman ki zenginin fakire yardım etmesinin çok kıymetli ve sevaplı bir devridir. Fakat her zenginde bu duygu olamaz. İşte bu sırada halkın çok hürmet ettiği bir çarşı ağası varsa —veya eşraftan biri— onlara fakir halk için hakkı hürmet mukabili bir vazifei delâlet düşer. Bunu doğrudan doğruya bir defter tutup zenginden istiyerek bir nevi dilencilikle para mara toplasa bu, fakirlerin izzeti nefsini kıracak bir şekil teşkil edebilir. Bunların içinde dışı mamur, içi viran gizli fakirler de vardır. İşte efradını cami ağyarını mani tedbir olarak tutar. Ağaların hamiyetlileri ulemayı mevcude ile birleşirler, bir düğün tertibi alırlar. Buralarda kimler düğüne davet olunursa onların düğün sahiplerine münasip ve hallerine göre birer hediye yollamaları mecburidir. Bu heyet kasabanın kadısına giderek şiddeti temsil eden poyrazın oğluna, yumuşaklık ve bereketi, rahmeti temsil eden lodosun kızını almak ve bir izdivaç düğünü yapmak kasdile müracaatlarını ifade ederler. Kadı onlara şöyle bir nikâh izinnamesi verir:

Sevkulhava imamı Hatifi Hidayet efendi inha olunur ki; poyrazı bürudet nisarın oğlu Kâfiye lodos harareti menusun kızı Vafiyeyi bir gûna manii şer'î olmadığı surette akdü nikâh edesiniz.

Altına şöyle bir mühür basar:

(Hadisi şerif) lisanülhalk, aklâmülhalk...

Oradan cemaat çıkar, izinnameyi alır, götürürler, çarşıda büyük bir ağaca asarlar, dellallar nida eder, herkesi bu düğüne davet ederler. Düğün yeri camilerdir. Her esnafın, her loncanın reisleri düğün kâhyası kesilirler. Ekmekçiler ekmek, kömürcüler kömür, ayakkabıcılar ayakkabı velhasıl kasabı et, manifaturacı elbiselik, helvacı helva, çarşıda alış veriş eden esnaf, ziraatle meşgul rençberler, zenginler, uncu ve değirmenciler herkes halli halince hediyesini depolara teslim ederler. Oradan mahalle mahalle her zavallının ihtiyacı ne ise miktarı kâfi tevzi edilir. Bu ataya ile fıkara beş on gün daha beslenir, geçinir, ruhî ve maddî ümitlerle kuvvetlenir ve zaten beş on gün içinde de hava değişir, iş güç açılır, hazırlıklı olmıyan biçareler kaza ölümlerinden kurtarılır ve yekdiğerine böyle eğlenceli ve tatlı tatlı teavün şekillerile kimsenin izzeti nefsine giran gelmeden koruma usulleri tatbik olunur.

İrvasa: Yine bazı asabî hastalıklar vardır; meselâ, asabî bir baş ağrısı. O zaman aspirin vesaire yok, ne ypsınlar; dur bir irsava yapalım derler. Patatesi soyarak alnına bağlarlar. Bununla geçsin diye bir de okur üflerler. Hastanın ruhunu, kalbini kendi hüviyetlerine cezp ile bir istiğrakı ümide düşürürler ve tabiî mide vaktin mürurile selâmete çıkınca ve kalp ve âsap faaliyetlerinde devam ettikçe ağrı bin yıl sürmez a; ya bunlarla veya uyku ile geçer gider.

İşte irvasa bunun gibi şeylerdir. Yani ilâç değil de tedbir ile oyalamakla tedavi kısmıdır.

Uluma âdeti: Mide bozulur. Hamıziyeti, tefessühatı artar, böbrekler hakkile vazifeden kalır, hamıziyet kana intikal eder ve bünye kızarmağa, yanmağa, kaşınmağa başlar. Şimdiki gibi ortada kükürtlü ilâçlar yok ki hastanın ıztırabına imdat etsinler. Eskiden bu gibi ahvalde bünyevî bir istihale temini için hastanın âsabını işletecek fevkalâdelikler tatbik olunurdu: Böyle müziç kaşıntılı zamanda hastayı manyatize etmek için üzerine bir ayı postu sararlar, eline bilmem ne verirler; bunu üç yolun ayrıldığı yani işlek bir meydana sevkederler. Hasta bu halden utanır, sıkılır ve dalarak âdeta kaşıntısını unutur. Orada üç defa köpek gibi uluyacak, maskara olacaktır. Âsabında, kalbinde ne kadar heyecan hasıl olacağını düşününüz. İşte bu heyecanla guddelerin ifrazatı, barsakların mihanikî, fizyolojik faaliyetleri tahrik edilerek bünyevî bir istihale temininden sonra hamıziyetin zıddı olarak demiri çok

EĞİRDİR'DE ESKİ DEVİRLERDE ESNAF ÂDETLERİ VE TEŞKİLÂTI

Eğirdir ötedenberi sanatkâr ve esnaf memleketidir. Burada bulunan esnaf başlıca Çulha, Dabbağ, Demirci ve Kavaf esnafıdır. Her kısmın kendine mahsus birer yiğitbaşısı ve hepsinin işine bakan bir esnaf şeyhi vardır. Gerek yiğitbaşı, gerek esnaf şeyhinin sanatkâr ve esnaflar üzerinde büyük nüfuzu vardır. Sanatkârlardan hiç kimse vakitsiz işi başından ayrılamaz. Hattâ esnafların aileleri bile kocalarına yardım eder. Esnaflar senede birkaç gün topluca tatil yaparak eğlenirler. Her esnaf çırak olarak kabul ettiği çocuğu

---

pekmez, bulgur ve kükürt çiçeği yedirir, içirirler; bu suretle bir iki gün zahmetten sonra hastada salâh başlar. Böyle bünyevî ve hazım ârızalarından mütevellit rahatsızlıkları ilâçsız tuhaflıklarla geçirtmeğe çalışırlardı.

İspartanın eski sanatlarından hattatlık: İsparta ve Burdur eskiden zengin ve mamur birer sanat memleketleriydi. İspartada okur yazar sınıf yani efendi ve erbabı kalem kısmı hattatlığı, okumayan zinde bir tabakai halk tabaklığı, biraz daha kibar esnaf ayakkabıcılığı, biraz daha hoyrat kısım bağ bahçe, ziraat işlerini ve daha dûn kısım çobanlığı ihtiyar etmiş, herkes bu sunufun mesaii müşterekesi içinde maişetine medar aramış ve bulmuştu.

Hattatlık en kibar bir sınıfın işi idi. Bunlar kışın evlerde, yazın bahçelerin çimenleri üzerinde seccade ve rahleleri, hokka ve kalemlerile muttasıl çalışırlardı. Evin validesi ev ve yemek işlerinde, erkek evlâtlar mushaf ve kitap yazmakta, kız evlâtlar teclit ve tezhip gibi ince işlerde seherden guruba kadar meşgul olurlar ve çıkan eserler kervanlarla Arabistana, Hicaza, Suriyeye, İstanbula, Mısıra velhasıl müslüman dünyasının her tarafına sevkolunurdu. Matbaalardan sonra hattatlık ölmüş ve bugün böyle bir hevesle yaşayan bir tek kimse kalmamıştır.

Memleketin ayrıca hususî an'aneleri ve yılanlara karşı bazı kanaat ve akideleri yok değildir. Meselâ evlerde yılan olursa onu ev bekçisi diye öldürmezler. Çünkü birini öldürürlerse diğer eşi o evin bütün sakinlerine düşman olur, sokar, bitirir. Halbuki soğuk memleket olduğundan yılanları o kadar zararlı değillerdir. Bunlara karşı âdet, itikad namına şeyler yoktur Yalnız (Yılanların kuyruğuna basma ki seni sokmasn). İşte yılancılıkta bütün kanaatlerin hulâsası bu kadardır.

Mehmet Ali Tütüncü

yavaş yavaş sanata alıştırarak kalfa, bir müddet sonra da usta yapmaya uğraşır. Usta olmak bazı merasime tâbidir. Bunun için peştemal kuşanmak lâzımdır. Senenin her ilkbaharında esnaf topluca kasabaya yarım saat ötedeki Seki bağ denilen yere giderler. Burada memleketteki bütün sanatkârların bulunması lâzımdır. Âdeta bu bir kanun halindedir. Merasime karar verildiği zaman oraya büyük kazanlar gönderilir ve orada etli pilâv, helva pişirilir. Yapılan masrafı, usta sırasına geçecek olanlar çekerdi. İçlerinde yoksul olanların masrafını pir namına ustaları çekerlerdi. Esnafın mezuniyet teşrifatı pek vakurane olurdu. Sahrada hep birlikte ikindi namazı kılındıktan sonra bir meclis kurulurdu. Esnaf şeyhi olan zat evvelâ davet edilen ve memleket ulemasından olan zati en başa geçirir ve her sanatın yiğitbaşıları da bu âlimin sağına, soluna, ustalar ise cins ve mezhep gözetilmiyerek kıdem sırasına göre sıra teşkil ederler ve kemali sükûn ve edep ile diz üstü otururlardı. Birbirlerine fevkalâde hürmet eden bu mecliste esnaf şeyhi yiğitbaşılardan:

— Bu cemiyete sebep olan kimlerdir? Diye sualde bulunurdu.

O zaman yiğitbaşı kendi sanatlarına mensup ve salâhiyet sahibi olan ustaların adlarını birer birer söylerdi. Bu sual ve cevaptan sonra yiğitbaşılar tarafından vukubulan işaret üzerine ruhsat verecek olan ustaların en kıdemlisi evvelâ yerinden kalkarak ve yerinden hareket ederek meclisin bulunduğu yerin ortasına gelerek dururdu. Elinde tuttuğu ipek peştemal ile ustanın sağ tarafında ve üç adım geride bulunan esnaf çavuşu ruhsat alacak kalfayı ismi ile çağırırdı. Bunun üzerine kalfa ilerliyerek ortaya gelir ve kemali edeple ustasının elini öperdi. Bu esnada usta meclise:

İşte sanatında yetişmiş olan ve başlı başına tezgâh açmak ve ustalık yapmak ruhsatına müstahak olan... budur, diye umum esnafa kalfayı takdim ederdi. Bunun üzerine herkes maşallah diye el çırpardı. Bundan sonra bir kaç usta kalfaya imtihan makamında bir kaç sual sorar, müsbet cevap aldıkları takdirde kalfaya aferin derler ve ustalık yapabileceğini söylerlerdi. Bu muvaffakiyetten dolayı sevinen ve âdeta koltuğuna karpuz sığmıyan kalfanın ustası esnaf çavuşunun tutmakta olduğu peştemalı kemali tazim ile alıp (erenler, evliyalar, pîrler, şehitler ruhuna, peygamberler canına Salavat diyelim Muhammede) ibaresini üç defa tekrar ederek sevincinden ağzı kulaklarına erişen kalfanın beline besmele ile bağlardı. Bu sırada her taraftan (mübarek olsun) sesleri yükselirdi. Peştemalı kuşanan kalfa ilkin ustasının, sonra esnaf şeyhinden itibaren duayı yapan âlimin ve bütün ustaların ellerini öper ve her birinden (berhurdar olasın) cevabını alırdı. Bu işler bittikten sonra yeni

usta ortadan geri geri çekilerek en aşağıda diz üstü yere otururdu. Sonra bir hoca tarafından surei fetih okunur ve mufassalca bir dua okunarak merasime nihayet verilirdi. Böyle merasim ile mezun olmıyanlar kendi başlarına dükkân ve tezgâh açamazlar, ancak başkalarının yanında kalfalık ederlerdi. Babaları ölmüş olan ustazadeler ise tevarüs ettikleri dükkân ve tezgâhın kapanmaması için bu merasimden istisna edilirlerdi. Bu merasimden sonra çimenlerin üzerine sofralar serilir, yemekler yenirdi. Sonra orta yaşlılar, gençler, ihtiyarlardan müsaade rica ederek ayrılırlar ve eğlenceli oyunlar oynamaya başlar, ihtiyarlar da kendi aralarında sohbete başlarlar. Gece yarılarına kadar zevku safa içinde vakit geçirirlerdi. Bu gibi merasimi mehtaplı zamanlara tesadüf ettirmek âdetti. Ustalık merasiminde esnaftan gayrısının bulunmasına —pek müstesna haller başka— müsaade edilmezdi. Eğirdirde yalnız erkeklerin değil, kadınların da kendilerine mahsus toplantıları olurdu. Kadınlar Gül dürümü ve Çıtlık gezintileri adlarile Mayıs ve Teşrinievvel aylarında iki defa Yazla'ya, Haziran sonlarında da Sekibağ sahrasına, Eylül içinde (Çiçekli kaya, Irmak kenarı - Pınar pazarı) mesirelerine topluca gidip eğlenirlerdi. Bu gezintiler esnasında oralara hiç bir erkeğin uğramasına müsaade edilmezdi [1].

Karçınzade
Süleyman Şükrü

---

[1] Seyahat-ül-Kübra, Petresburg; 1907.— Karçınzade Süleyman Şükrü Beyin yazdığı bu eser Eğirdir ve İsparta havalisi için mühim bir eserdir. Mumaileyh bütün dünyayı gezmiş, dolaşmış kıymetli bir zattir. Kitabının 51 inci sahifesinde kendi tercümei halinden de bahseder. Bu izahata göre Süleyman Şükrü Efendinin ceddi Veli ağa Eskişehirden Eğirdir gölünün şarkında vâki Sarı İdriş kariyesine Birinci Mahmut zamanında gelip yerleşmişlerdir. Bir aralık Posta ve Telgraf memurluğu yapan Süleyman Şükrü Efendi 1302/1886 senei maliyesi Teşrinisanisinde devriâlem seyahatine çıkmıştır.

İSPARTADA YEMEK ÂDETLERİ VE İSPARTA YEMEKLERİ

İspartada sabah kahvealtısı ve akşam yemeği kuvvetli yenir. Esnaf ve işçiler bilhassa kış günlerinde sabahleyin bol bol tarhana çorbası, peynir, pekmez yemek suretile karınlarını doyururlar. Öğle üstü herkes işinin, gücünün başında bulunacağı için karınlarını çarşıda doyururlar. Çarşıda en çok yenilen şey fırın kebabı ve peynirli pide ve gaziler helvasıdır. Yaz olursa bunların yanına bir de buzlu hoşaf ilâve edilir. Son zamanlarda esnaftan da lokantalara gitmeğe başlıyanlar olmuştur.

Akşam yemekleri çoluk çocuk evcek hep bir arada oturularak yemek yenir. Tahta ve geniş bir sofranın başına halkalanan aile, haline göre Allah ne verdiyse, ogün ne pişdiyse yerler. Ele güne muhtaç olmıyacak derecede günlük kazancını temin eden, daha doğrusu kendi yağile kavrulan bir esnafın akşam yemeği ekseriya etli bir sebze ile bir bulgur pilâvı ve yaz mevsimlerinde kavun, karpuz, üzüm gibi meyveden ibaret olur. İspartalının mutfak ve yemek takımı hemen hemen bakırdan ibarettir. Kaşıklar ekseriya şimşirden olur. Ve aile hep birden bir sahandan yemek yerler. Aile ne kadar fakir olursa olsun temizliğe son derece riayet eder. Kışın en soğuk günlerinde konukomşu bilhassa yoksul ailelere yardım ederler.

Recebin on beşinde Pişi pişirmek âdettir. Pişi zeytinyağında kızartılan mayasız bir nevi hamurdur. Konukomşunun birbirlerine Pişi göndermesi âdettir. Pişiden başka arasıra yapılan Katmer ise susam veya haşhaş yağiyle yoğurulan hamurdan yapılan bir nevi çörektir. Katmer pişirenler de bundan konukomşusuna gönderirler.

Düğün ve davetlerde bilhassa yemeklere çok itina edilir. Klâsik olarak bir davette olan yemekler şu tertip üzere olur:

1 — Toyga çorbası.
2 — Çekme pilâv.
3 — İki üç türlü etli sebze (fasulye, bamya, patlıcan gibi).
4 — Dolma.
5 — Börek.
6 — Gaziler helvası.
7 — Pilâv.
8 — Mahallebi veya zerde.
9 — Meyve (mevsimine göre).

Yemekte turşuların envaı, (biber, patlıcan, kavun, üzüm, kabak, domates gibi) bulunur.

Yemeklerde bir çok latifeler yapılır ve birbirinin önünden börek, dolma aşırılanlar çok olur.

Yemekten sonra el, ağız yıkamak âdettir. Biraz ötede ellerinde liğen ibrik tutanlar esasen sizi beklerler.

Sofralar eskiden hep yere kurulur ve minderlerin üzerine oturularak yemek yenirdi. Son zamanlarda esnaf arasında sandalye ve masa âdeti yayılmaya başlamıştır.

Sofra takımı, peşkirler hep yerli malıdır. Bunları İspartalı kadınlar kendi evlerinde dokurlar.

Yemeğe ilkin büyük kimse o başlar ve sofradan en yaşlı adam çekilmedikçe kimse yerinden kalkmaz.

Yemekten sonra ekseriya başka odaya geçilir ve kahveler burada içilir.

İspartada günde aşağı yukarı dört övün yemek yenir.

Her yerin kendine mahsus yemekleri olduğu gibi İspartanın da kendine mahsus yemekleri vardır. Kısaca bunlardan bahsedelim:

A: Çorbalar.

Toyga çorbası: Boyun eti, et suyu, yoğurt, pirinç ve bol tereyağile yapılır ve pek nefis olur.

Toptarhana çorbası: İçine börülce, et konulmak suretile yapılır.

B: Hamur işleri:

Peynirli pide.

Pişi.

Katmer.

Tahinli pide.

Saç böreği.

Altüst böreği.

Tatar: Yoğurtlu, sarımsaklı ve üzerine bol kıyma dökülmüş bir nevi hamur işi.

C: Etler ve kebaplar:

Çömlek: Bu, ekseriyetle sahra ve mesire yerlerde yapılır. Çömleğin içine kuşbaşı et, patates, soğan, vesair meyve, kimyon vesair baharat konulur ve toprağın içine gömülerek pişirilir.

Furun kebabı: Koyun ve erkeç (erkek keçi) in kaburga kemiklerinin tamamını demir şişlere geçirmek ve dikine olmak üzere hususî fırınlara ko-

yarak kızartırlar. Bu kebap pek nefis olur.

Çekme: Koyunun kaburga kemiği büyük bir tencerede güzelce pişirilir ve saçta kızartıldıktan sonra pilâvların üzerine konulur.

D: Pilâvlar:

Kabune: etli (et didilmiş olması şarttır), soğanlı bir nevi pilâv. (Pek nefis olur).

Tatlılar:

Gaziler helvası: İrmik, fıstık ve âlâ sadeyağı ile yapılır. Fevkalâde nefis bir şey olur.

Zerde.

Gölle: Bir nevi aşuredir.

Telhelvası: Bu helva akide şekerinden bilhassa kış mevsiminde erkekler tarafından bir çok oyunlar, şakalar yapılarak çekilir.

F: Turşular:

İspartada epeyce bağ olduğu için bilhassa güzel sirke elde edilir. Bu itibarla pek nefis turşular kurulur. Başlıca İsparta turşuları:

Kavun, fasulye, üzüm, kabak, salatalık, acur, biber, patlıcan, gök domates, muşmula, pancar, şalgam ilh.

Pancar için bilhassa şöyle bir de atalar sözü vardır:

(Ne yedim pancar, ne yüreğim sancar).

Bundan başka yazın mesirelerde sıyırgı denilen sade suda pişmiş ve üzerine tuz, biber serpilmiş ayşekadın fasulyesi de makbul olan nesnelerdendir. İspartada bundan başka erişteli pilâvlar, kaymaklı tatlılar, muhtelif şekillerde reçeller, âlâ yağlı sala yoğurdundan ayranlar, cacıklar, muhtelif meyvelerden şerbetler ve gül şurupları yapılır.

Bütün bu saydığım yemekler, tatlılar, börekler, turşular, reçeller, şerbetler afiyetle, safayı hâtırla, güle, eğlene yenilir. Bunların hepsinden ağız tadıyla yemeği Allah hepimize nasip eylesin.

Güzide H. Dağlıoğlu

Uzun kış gecelerini zevkle, eğlencelerle geçirmek için yapılan toplantılara Senirkendde «Gezek» derler. On beş, yirmi delikanlı bir araya gelerek önce ilk gezeği kimin alacağını kararlaştırırlar. İlk gezeği yapacak genç, gezek akşamına kadar icap eden hazırlıkları tamamlar. Muayyen gece gelince, gezeğe iştirâk edenler yemekten sonra toplanır, hep birlikte kahvelerini içerler; dereden, tepeden konuşurlar. Gece biraz ilerleyince, meşhur yüzük oyununa başlarlar.

Yüzük oyununu oynamak için gezeğe iştirâk edenler iki grupa ayrılır. Bir kalburun üstüne dokuz fincan konulur. Bu fincanlardan birinin altına yüzük saklanır. Yüzüğü hangi taraf sakladıysa, üzerinde fincanlar kapalı olduğu halde kalburu diğer tarafın önüne getirir. Yüzüğü bulacak tarafa mensup olanlar, şüphe ettikleri fincanların üstüne cıgaralarının külü ile işaret ederler. Bundan sonra, altında yüzük saklı olduğuna hükmettikleri fincanı açarlar. Yüzük ilk açılan fincanda bulunursa bulan taraf kazanmış olur. Yüzük ikinci açılan fincanın altında çıkarsa, saklayan taraf on iki sayı, diğer fincanların altında çıkarsa açılmıyan fincanların adedi kadar sayı kazanır. Eğer yüzük son fincanın altından çıkarsa, yüzüğü saklamak hakkı, arayan tarafa geçer.

Yüzük oyunu, traflardan her hangi birisi yüz bir, yahut yüz elli bir sayı yapıncaya kadar devam eder, yüz bir yahut yüz elli bir sayı yapan grup oyunu kazanır. Galip taraf, diğer taraf oyuncularının ayrı ayrı her birine ceza verir, kiminin alnında yumurta kırılır, kiminin üzerine hasır kapatılır, hasılı mağlûplara bir çok eziyet ederler.

İki üç saat süren yüzük oyunu bitince çalgı ve oyun başlar, delikanlılar birer birer ve hep bir arada oynar ve oynadıkça coşar. Bunu müteakip de sofra kurulur. Sofrada ikinci gezeği yapacak kimse ona fazla ıkram gösterilir, bu suretle kendisine gezek sırası geldiği anlatılmış olur. Yemekten sonra delikanlılar aralarında konuşurlar, yüzük oyununda mağlûp olan tarafı kızdırırlar. Böylece sabaha kadar devam eden gezek, bir hafta, on gün fâsıla ile bütün kış müddetince, ilkbahara kadar devam eder. Gezeğe iştirâk edenlerin mutlaka aynı köyden olmaları şart değildir. Bazı ayrı köylere mensup delikanlılar da birleşerek aralarında gezek tertip ederler. Bu takdirde gezeği alan delikanlı, diğer arkadaşlarına akşam yemeği çıkarmakla da mü-

kelleftir. Bu tarzda yapılan gezeklere «Yemekli gezek» derler.

Senirkendde yalnız delikanlılar değil on iki, on beş yaşındaki çocuklar da gezek yaparlar. Fakat bunların yaptıkları gezek masraflı olmaz ve pek uzun sürmez.

Çocukların gezeğinde de diğerinde olduğu gibi, yüzük oyunu oynanır. Oyunun neticesi belli olunca, galip tarafından birisi, fincanlardan birinin altını isle karartarak mağlûp taraftan birisinin alnını damgalar, sonra bu damga yine mağlûp tarafından birisine yalattırılır. Oyunu müteakip çocuklar, kimisi tef, kimisi teneke, kimisi düdük çalarak fenerlerle bağrışa, çağrışa sokaklarda dolaşırlar. Bu arada gezek alacağı da belli ederler. Çocuk gezekleri her gece veya iki, yahut üç günde bir tekrarlanır ve bu gezekler de yüzük oyunundan sonra yemek yerine pişmiş bulgur veya buğday yenir.

Delikanlıların veya çocukların gezek oyunlarına mukabil ihtiyarlar ve kadınlar da kendi aralarında toplanır, uzun kış gecelerini tatlı tatlı konuşarak, dertlerini ve sevinçlerini birbirlerine anlatarak geçirirler.

İsmail Namî Erbilek

